

АСАБЛІВАСЦІ КАМУНІКАТЫЎНАГА РАЗВІЦЦЯ АСОБЫ Ў ДЗЯЦІНСТВЕ

Н.С.Старжинская, Д.Н.Дубинина

Маўленне фарміруецца ў цеснай узаемасувязі з іншымі псіхічнымі функцыямі і відамі дзейнасці ў працэсе зносін з іншымі людзьмі.

◀*Што ўяўляюць сабой зносіны з іншымі людзьмі?*

Пад зносінамі разумеецца ўзаемадзеянне людзей, якое накіравана на ўзгадненне і аб'яднанне намаганняў з мэтай дасягнення агульнага выніку. (М.І. Лісіна). Зносіны з'яўляюцца неад'емнай сферай жыццядзейнасці чалавека, яго арганічнай патрэбай. У працэсе зносін у людзей узнікаюць і фарміруюцца міжасобасныя адносіны, адбываецца абмен думкамі, пачуццямі, перажываннямі. Паколькі кожны чалавек з'яўляецца суб'ектам зносін, то ў структуры яго асобы ёсць аснова, якая дазваляе яму рэалізавацца ў зносінах, будаваць свае адносіны і дзейнасць, уступаць у сацыяльнае ўзаемадзеянне. Гэтая аснова вызначаецца даследчыкамі, як камунікатыўнае ядро асобы.

◀*Што уяўляе сабой камунікатыўнае ядро асобы?*

А. А. Бадалёў вызначае камунікатыўнае ядро асобы – як “адзінства адлюстравання, адносін і паводзін, якое праяўляецца пры ўзаемадзеянні з рознымі людзьмі і супольнасцямі...”. У навуковых працах В. С. Мухінай разуменне сутнасці “камунікатыўнага ядра асобы” вызначаецца адзінствам самасвядомасці, самаразумення, самаацэнкі, уменнем суадносіць сябе з “ты”.

◀*Якія чатыры формы зносін на працягу дашкольнага дзяцінства
вызначаюць камунікатыўнае развіццё асобы дзіцяці?*

Фарміраванне ў дзяцей станоўчых узаемаадносін з дарослымі і аднагодкамі, развіццё ў іх самасвядомасці, самаразумення, самаацэнкі, іншымі словамі, станаўленне іх камунікатыўнага ядра пачынаецца ад першых дзён іх

жыцца. Зносіны з акружаючымі людзьмі з'яўляюцца неабходнай умовай паўнацэннага развіцця малога дзіцяці, засваення ім сацыяльнага вопыту, авалодвання маральнымі нормамі і правіламі паводзін. На працягу дашкольнага дзяцінства ад самага нараджэння дзіцяці чатыры формы яго зносін з дарослымі і аднагодкамі паслядоўна замяняюць адна другую: сітуацыйна-асобасная, сітуацыйна-дзелавая, пазасітуацыйна-пазнавальная, пазасітуацыйна-асобасная. (М.І. Лісіна). Пры гэтым цікавасць да зносін з аднагодкамі ў дзяцей праяўляецца крыху пазней, чым цікавасць да зносін з дарослымі. У працэсе развіцця зносіны змяняюцца іх змест, матывы, фарміруюцца камунікатыўныя навыкі і уменні дзяцей. Па словах М.І. Лісінай, «... пры станаўленні зносіны дзіця перш за ўсё засваівае камунікатыўныя сродкі і аперацыі. Потым, апошнія, напаўняюцца унутраным зместам і на іх аснове нараджаецца дзеянне — паўнацэнны камунікатыўны акт»¹.

◀ *Што ўяўляе сабой камунікатыўны акт?*

Камунікатыўны акт уключае ў сябе аналіз і ацэнку сітуацыі, фарміраванне мэты і аперацыянальнага саставу дзеяння, рэалізацыю плана ці яго карэкцыю, ацэнку эфектыўнасці. Камунікатыўнае развіццё асобы дзіцяці накіравана на станаўленне ўсіх маўленчых працэсаў, пры дапамозе якіх рэалізуецца камунікацыя.

◀ *У чым выражаецца здольнасць асобы да камунікацыі?*

Здольнасць асобы да камунікацыі, па зазначэнні А.А. Кідрона, выражаецца ў здольнасці ўстанаўліваць сацыяльныя кантакты з іншымі людзьмі, здольнасці ўваходзіць у розныя ролі, здольнасці прыходзіць да ўзаемаразумення ў розных умовах інтэграцыі і на розных узроўнях абмена інфармацыі.

¹ Лисина М.И. Проблемы онтогенеза общения. М., 1986. С. 57.

Увогуле, камунікатыўныя здольнасці ўяўляюць сабой комплекснае шматузроўневае асобнае ўтварэнне, сукупнасць камунікатыўных характарыстык асобы, а таксама яе сацыяльна-перцептыўныя і аперацыйна-тэхнічныя веды і ўменні. Усе структурныя кампаненты камунікатыўных здольнасцей выступаюць у адзінстве, у комплексе, забяспечваючы рэгуляцыю працэса зносін².

◀*Што вызначаюць сабой камунікатыўныя здольнасці ?*

Камунікатыўныя здольнасці вызначаюць сабой ступень паспяховасці выкарыстання вербальных і невербальных сродкаў зносін. Па вербальным (славесным) канале перадаецца чыстая інфармацыя, а па невербальным – адносіны да партнёра па зносінах. Важную ролю пры гэтым выконвае наяўнасць умення знешне выражаць свае ўнутраныя эмоцыі і правільна разумець эмацыянальны стан суразмоўцы. Па меры сталення дзіцяці значэнне невербальных сродкаў зносін (асабліва ў экспрэсіўнамімічных рухах) памяншаецца, а вербалізацыя яго камунікатыўнай дзейнасці павялічваецца.

Развіццё камунікатыўных здольнасцей дзяцей дашкольнага ўзросту патрабуе ад іх наяўнасці ўмення карыстацца пэўным моўным матэрыялам ў канкрэтных сітуацыях зносін. Знаёмства дашкольнікаў з найбольш тыповымі сітуацыямі маўленчых зносін, разнастайнымі спосабамі ажыццяўлення камунікатыўных функцый дазваляе пашырыць і сістэматызаваць рэпертуар моўных сродкаў дзяцей, выпрацаваць агульную камунікатыўную стратэгію іх выкарыстання ў працэсе авалодвання роднай мовай.

◀*Што вызначае камунікатыўную каштоўнасць выказвання?*

У даследаваннях маўленчага антагенеза дзяцей дашкольнага ўзросту,

² Кидрон А.А. Коммуникативная способность и ее совершенствование: Дис. ... канд. пед. наук. Ленинград, 1981. С. 65

якія выкананы ў межах тэорыі маўленчай дзейнасці (А. А. Лявонцьеў, І. А. Зімняя) крытэрыям якасці маўленчай прадукцыі суб'екта, з'яўляюцца не толькі асобныя колькасныя назаванні ў маўленчым развіцці (павялічэнне слоўнікавага запасу), але і істотныя якасныя паказчыкі, якія звязаны з уменнем правільна, грунтоўна і дакладна выразіць сваю думку, лагічна і звязна пабудаваць выказванне, зрабіць яго зразумелым і даступным для суразмоўніка. Значным з'яўляецца не тое, колькі слоў выкарыстана дзіця ў сваім выказванні, а наколькі дзейнічым гэтае выказванне з'яўляецца для суразмоўніка і наколькі яно адказвае мэтам вербальных паводзін дзіцяці. Менавіта адэкватнасць выказвання мэтам вербальных паводзін суб'екта вызначае камунікатыўную каштоўнасць дадзенага выказвання.

◀ *Што вызначае ўзровень камунікатыўнага развіцця асобы?*

Па выніках аналізу тэкста магчыма судзіць аб паспяховасці здзяйснення маўленчамысліцельнай і камунікатыўнай дзейнасці, аб узроўні камунікатыўнага развіцця суб'екта.

Уменне арыентаваць сваё маўленне на партнера і сітуацыю зносін, а таксама адбіраць моўныя сродкі ў адпаведнасці з імі (Д.Б.Эльконін, А.К.Маркава, А.А.Люблінская, А.М.Лявушына і інш.) выпрацоўваецца ў дашкольным узросце. Узаемасувязь камунікатыўных і маўленчых уменняў дапамагае развіццю зносін, асэнсаванню з'яў мовы і маўлення, засваенню сацыяльнага вопыту, развіццю творчых здольнасцей дзіцяці. Гэтыя ўменні накіраваны на фарміраванне камунікатыўнай кампетэнтнасці дзіцяці дашкольнага ўзросту.

◀ *Што азначае камунікатыўная кампетэнтнасць дзіцяці?*

Пад камунікатыўнай кампетэнтнасцю дзіцяці дашкольнага ўзросту разумеецца яго здольнасць устанаўліваць і падтрымліваць неабходныя кантакты

з людзьмі. У склад камунікатыўнай кампетэнтнасці ўключаюць некаторую сукупнасць ведаў і уменняў, якія забяспечваюць эфектыўнае працяканне камунікатыўнага працэсу. Камунікатыўная кампетэнтнасць – гэта арыентаванасць ў розных сітуацыях зносін, якая заснавана на ведах, уменнях, пачуццёвым і сацыяльным вопыце індывіда ў сферы міжасобаснага ўзаемадзеяння. Яна дае дзіцяці магчымасць ў элементарных формах прагназаваць зносіны, арыентавацца на сацыяльны статус суразмоўніка (сябра, педагог, бацькі, незнаёмы партнёр – як аднагодка, так і дарослы), кіраваць маўленчай сітуацыяй, іграць ролю сацыяльнага партнера. В.В. Казакоўская пад камунікатыўнай кампетэнцыяй разумее сукупнасць камунікатыўных навыкаў, дазваляючых быць паўнацэнным партнёрам у дыялозе. Да іх адносяцца: уменне ажыццяўляць рэпліцыраванне, уменне прадуцыраваць ініцыятыўныя рэплікі, здольнасць пачынаць новую тэму, уменне канструяваць разгорнутыя актантныя структуры ў мінімальным дыялагічным адзінстве, уменне наладжваць канал камунікацыі, авалодванне сітуацыяй эліпіравання, засваенне прагмалінгвістычнай сферы ветлівасці .